

Voluit Taal

*Didactiek Nederlands voor
de eerste en tweede graad van
het secundair onderwijs*

| OWL PRESS |

Inhoud

Deel 1

1. Werken aan taalcompetentie van leerlingen, de hele dag door	14
1.1 Taal als motor voor leren	15
1.2 Van krachtig taalonderwijs naar taalkrachtig onderwijs: geïntegreerd werken aan taal	18
1.3 Taalkrachtig onderwijs: werken aan taalcompetentie, de hele dag door	22
2. Zeven didactische principes voor taalkrachtig onderwijs	24
2.1 Taalkrachtig onderwijs stimuleert een positief-talige grondhouding	29
2.1.1 Zin én durf stimuleren	30
2.1.2 Hoge verwachtingen koesteren	31
2.1.3 Leerlingen al hun hulpbronnen laten inzetten	31
2.2 Taalkrachtig onderwijs is contextrijk	34
2.2.1 Aansluiten bij de interesses en de leefwereld en voorkennis oproepen	35
2.2.2 Kennis van de wereld verruimen met een rijk taalaanbod	37
2.3 Taalkrachtig onderwijs is functioneel	39
2.3.1 Functionaliteit zorgt voor betrokkenheid	40
2.4 Taalkrachtig onderwijs is (inter)actief	43
2.4.1 Leraar-leerlinginteractie	43
2.4.2 Leerling-leerlinginteractie	46
2.4.3 Actief leren	47
2.5 Taalkrachtig onderwijs geeft ondersteuning	50
2.5.1 Ondersteuning voor de hele klas	51

2.5.2 (Extra) ondersteuning voor specifieke leerlingen	55
2.6 Taalkrachtig onderwijs heeft aandacht voor impliciet en expliciet leren	56
2.6.1 Impliciet taalleren	57
2.6.2 Expliciet taalleren	58
2.7 Taalkrachtig onderwijs biedt kansen tot reflectie	62
2.7.1 Reflecteren voor, tijdens en na activiteiten	63
2.7.2 Tijd en ruimte om te reflecteren	64
2.8 Een tangram voor taal	66
3. Schoolbreed werken aan taalcompetentie via taalbeleid	70
3.1 Geïntegreerd werken aan taal: schuiven op drie assen	74
4. Taalverwerving: wat zegt onderzoek?	79
4.1 Taalleren: een lang, geleidelijk, complex en grillig proces	79
4.2 Het belang van input én output	81
4.3 Het belang van interactie én feedback	82
4.4 Het belang van impliciet leren én expliciete instructie	84
4.5 De rol van motivatie en socio-emotionele factoren	86
4.6 Meerdere talen leren	90
4.7 Taal op school	94

Deel 2

1. Praktijkverhalen	102
1.1 De Grote Oorlog	107
1.2 Schrijf je nog wel eens een brief?	111
1.3 De laatste tieners op de planeet	115
1.4 Vrijdag is de hel minder heet	119
1.5 Gelukkig maken deze meisjes mijn kleren niet	123
1.6 Meer vrouw op straat!	127
1.7 Spotify, TikTok, videogames...: kritisch onder de loep?!	131

1.8	Taal, taliger, taligst: een portfolio om te groeien	135
1.9	Schommel, zwier of hamaca	139
1.10	Maak je eigen les	143
1.11	Speeddate met boeken	147
1.12	Luister je fit	151
1.13	Kom ook Organisatie en Logistiek studeren!	155
2.	Taalvaardigheid en taalcompetentie	158
2.1	Wat is taalvaardigheid en hoe verhoudt het zich tot taalcompetentie?	160
2.2	De relatie tussen de verschillende taalvaardigheden	163
2.2.1	Receptieve vaardigheden	166
2.2.2	Productieve vaardigheden	169
2.2.3	Mondelinge vaardigheden: luisteren, spreken en gesprekken voeren	172
2.2.4	Schriftelijke vaardigheden: (het belang van) geletterdheid	174
2.3	Leerlingen doen groeien in taalvaardigheid	177
2.3.1	Het belang van strategie-instructie	178
2.3.2	Spelen met taakcomplexiteit	186
2.3.3	De voorbereiding en evaluatie van een (geïntegreerde) taalvaardigheidsles	189
3.	Luisteren	196
3.1	Wat is luisteren? Waarom zetten we in op luistervaardigheid?	197
3.2	Hoe werk je aan luistervaardigheid van alle leerlingen?	200
3.2.1	Positief-talige grondhouding: luisterbereidheid als voorwaarde	200
3.2.2	Het belang van contextrijke en functionele luisteropdrachten	201
3.2.3	Luistervaardigheid in interactie	203
3.2.4	Luistervaardiger worden via impliciet en expliciet taalleren	205
3.2.5	Luistervaardigheid ondersteunen en plaats maken voor reflectie	208
3.3	Werken aan luisteren: een opdracht voor de hele school	214
3.4	Evaluatie van luisteren	216
3.4.1	Wat evalueer je?	216
3.4.2	Hoe evalueer je?	216

4.	Spreken	224
4.1	Wat is spreken? Waarom zetten we in op spreekvaardigheid?	223
4.2	Hoe werk je aan spreekvaardigheid van alle leerlingen?	226
4.2.1	Spreekdurf als voorwaarde voor spreekvaardigheid: het belang van een positief-talige grondhouding	226
4.2.2	Het belang van contextrijke en functionele spreekopdrachten	229
4.2.3	Spreekvaardiger worden is een proces: het belang van interactie	231
4.2.4	Spreekvaardiger worden via ondersteuning en expliciete instructie	236
4.2.5	Tijd en ruimte maken voor reflectie bij spreken	242
4.3	Werken aan spreken: een opdracht voor de hele school	243
4.4	Evalueren van spreken	244
4.4.1	Wat evalueer je?	244
4.4.2	Hoe evalueer je?	245
5.	Lezen	252
5.1	Wat is lezen en waarom zetten we in op leesvaardigheid?	253
5.2	Hoe werk je aan de leesvaardigheid van alle leerlingen?	256
5.2.1	Hoe stimuleer je een positief-talige grondhouding bij leesopdrachten?	257
5.2.2	Hoe maak je een leesopdracht functioneel?	259
5.2.3	Hoe zorg je voor een rijke context voor het lezen?	261
5.2.4	Hoe bouw je interactie in een leesles in?	262
5.2.5	Hoe werk je zowel impliciet als expliciet aan leesvaardigheid?	267
5.2.6	Hoe bouw je ondersteuning en reflectie in bij leesopdrachten?	271
5.3	Werken aan leesvaardigheid: een opdracht voor de hele school	272
5.4	Evaluatie van leesvaardigheid	274
5.4.1	Wat evalueer je?	274
5.4.2	Hoe evalueer je?	275
6.	Schrijven	280
6.1	Wat is schrijven? Waarom zetten we in op schrijfvaardigheid?	281
6.2	Hoe werk je aan schrijfvaardigheid van alle leerlingen?	288

6.2.1	Hoe stimuleer je een positief-talige grondhouding bij schrijfopdrachten?	288
6.2.2	Hoe maak je een schrijfopdracht functioneel en contextrijk?	290
6.2.3	Hoe bouw je interactie in een les schrijfvaardigheid in?	291
6.2.4	Hoe werk je zowel impliciet als expliciet aan schrijfvaardigheid?	295
6.2.5	Hoe bouw je ondersteuning en reflectie in bij schrijfopdrachten?	303
6.3	Werken aan schrijfvaardigheid: een opdracht voor de hele school	309
6.4	Evaluatie van schrijfvaardigheid	310
6.4.1	Wat evalueer je?	310
6.4.2	Hoe evalueer je?	311
7. Kijken		316
7.1	Wat is kijkvaardigheid? Waarom zetten we in op kijkvaardigheid?	317
7.2	Hoe werk je aan kijkvaardigheid van alle leerlingen?	319
7.2.1	Het belang van een positief-talige grondhouding	319
7.2.2	Hoe werk je contextrijk en functioneel aan kijkvaardigheid?	320
7.2.3	Het belang van interactie en reflectie in kijkvaardigheidsonderwijs	321
7.2.4	Ondersteuning en expliciete instructie in kijkvaardigheidsonderwijs	322
7.3	Werken aan kijkvaardigheid: een opdracht voor de hele school	323
7.4	Evaluatie van kijkvaardigheid	324
8. Woordverwerving		328
8.1	Wat is woordverwerving? Waarom zetten we in op woordverwerving?	329
8.1.1	Waarom inzetten op woordverwerving?	329
8.1.2	Hoe verloopt woordverwerving?	330
8.1.3	Welke woorden moeten leerlingen verwerven?	331
8.2	Hoe pas je de principes toe op woordenschatontwikkeling?	334
8.2.1	Beschouw nieuwe woorden leren als een positieve uitdaging	335
8.2.2	Context is cruciaal	336
8.2.3	Maak plaats voor impliciete en expliciete woordverwerving: weet welke woorden je aanleert	338

8.2.4	Laat leerlingen (inter)actief en functioneel met de betekenis van woorden aan de slag gaan	342
8.2.5	Ondersteun het woordleerproces op verschillende manieren	344
8.2.6	Herhaal gespreid en gevarieerd met tijd voor reflectie	346
8.3	Woordenschatontwikkeling stimuleren: een opdracht voor de hele school	347
8.4	Woordenschatontwikkeling evalueren	350
8.4.1	Wat evalueer je?	350
8.4.2	Hoe evalueer je?	351
9. Taalbeschouwing		358
9.1	Wat is taalbeschouwing? Waarom is taal beschouwen belangrijk?	359
9.1.1	Taalsysteem, taalgebruik en taalcontext	359
9.1.2	Door taal actief te beschouwen, scherpen leerlingen hun taalcompetentie aan	362
9.1.3	Nadenken over taalgebruik en grip krijgen op de wereld om ons heen	363
9.1.4	Hoe ook meertaligheid en taalvariatie taalbeschouwing kunnen verrijken	365
9.2	Hoe werk je aan sterk taalbeschouwingsonderwijs?	367
9.2.1	Hoe stimuleer je een positief-talige grondhouding en actieve reflectie in de lessen taalbeschouwing?	372
9.2.2	Hoe maak je je taalbeschouwingsonderwijs maximaal functioneel en contextrijk?	373
9.2.3	Hoe maak je je taalbeschouwingsonderwijs maximaal interactief?	376
9.2.4	Hoe werk je zowel impliciet als expliciet aan taalbeschouwing?	380
9.2.5	Hoe kun je leerlingen maximaal ondersteunen in je taalbeschouwingsonderwijs?	385
9.2.6	Hoe kun je ruimte bieden voor reflectie in je taalbeschouwingsonderwijs?	386
9.3	Werken aan taalbeschouwing: een opdracht voor de hele school	387
9.4	Taalbeschouwing evalueren	388
9.4.1	Wat evalueer je?	388
9.4.2	Hoe evalueer je taalbeschouwing?	388

10. Literatuur	394
10.1 Wat verstaan we onder literaire teksten?	395
10.2 Waarom is het belangrijk om aan literair lezen te werken?	398
10.3 Hoe maak je van leerlingen literair vaardige lezers?	401
10.4 Hoe werk je aan sterk literatuuronderwijs?	404
10.4.1 Hoe stimuleer je een positief-talige grondhouding bij literatuuronderwijs?	404
10.4.2 Hoe maak je een literatuuropdracht functioneel en contextrijk?	414
10.4.3 Hoe werk je zowel impliciet als expliciet aan literair lezen?	416
10.4.4 Hoe bouw je in een literatuurles interactie in?	421
10.4.5 Hoe bouw je ondersteuning en reflectie in bij literatuuropdrachten?	427
10.5 Werken aan literaire competentie: een opdracht voor de hele school	428
10.6 Hoe evalueer je literair lezen?	431
11. Meertalige leerlingen	436
11.1 Wat is meertalig zijn en waarom is het belangrijk om rekening te houden met meertaligheid in de klas?	438
11.2 Hoe zorg je voor taalkrachtig onderwijs in een meertalige klas?	440
11.2.1 Hoe stimuleer je een positief-talige grondhouding in een meertalige klas?	441
11.2.2 Hoe maak je je lessen ook voor meertalige leerlingen maximaal contextrijk en functioneel?	445
11.2.3 Hoe kan interactie meertalige leerlingen ondersteunen?	447
11.2.4 Hoe kun je het taalleren van meertalige leerlingen zowel impliciet als expliciet versterken?	450
11.2.5 Hoe kun je meertalige leerlingen maximaal ondersteunen in hun taalontwikkeling? En hoe kunnen ze daarop reflecteren?	452
11.3 Een open talenbeleid met oog voor meertalige leerlingen: een opdracht van de hele school	454
11.4 Hoe evalueer je de taalcompetentie van meertalige leerlingen?	458

12. Taalcompetenties evalueren	464
12.1 Waarom evalueren?	466
12.1.1 Rol van evaluatie in taalonderwijs	466
12.1.2 Nood aan kwaliteitsvolle evaluatie	469
12.2 Wat evalueren: relevante informatie verzamelen	471
12.3 Hoe evalueren: doelgerichte selectie van werkwijze en instrumenten	472
12.3.1 Via een doordachte combinatie van globale en gerichte beeldvorming	472
12.3.2 Wanneer evalueren?	478
12.4 De cruciale rol van de leraar	480

Deel 3	483
Algemene kijkwijzer: 7 principes	484
Kijkwijzer Luisteren/kijken	486
Kijkwijzer Spreken	488
Kijkwijzer Lezen	490
Kijkwijzer Schrijven	492
Kijkwijzer Taalbeschouwing	494
Kijkwijzer Woordverwerving	496
Kijkwijzer Literatuur	498
Kijkwijzer 7 principes voor niet-taalleraren	500

Over de auteurs	503
------------------------	------------

Bronnen	511
----------------	------------

Deel 1

1. Werken aan taalcompetentie van leerlingen, de hele dag door

De leerlingen van het vierde jaar elektrotechnieken zitten verspreid over het atelier. Op de werkbanken liggen schakelaars, kabels, schroevendraaiers en tablets. Vandaag wordt er niet alleen gebouwd, getest en gemonteerd. De leerlingen bereiden ook instructiefilmpjes voor die volgend schooljaar gebruikt zullen worden door nieuwe leerlingen. In duo's buigen ze zich over vragen als: Hoe leg je een enkelpolige schakeling helder uit? Welke stappen moet je precies beschrijven? Welke vaktermen zijn noodzakelijk en welke woorden maken de uitleg begrijpelijker?

Aan een werkbank bespreken twee leerlingen hun scenario. 'Moeten we eerst uitleggen wat een kortsluiting is?' vraagt de ene. 'Ja, anders begrijpen ze niet waarom dat belangrijk is,' antwoordt de andere. Even verderop oefent een duo een stukje van hun presentatie. Ze zoeken naar de juiste woorden om een technische handeling nauwkeurig te beschrijven. In een hoek van het lokaal geeft leraar elektriciteit Koen feedback op een schakeling, terwijl leraar Nederlands Heleen meedenkt over de structuur van een instructie. 'Kun je die stap nog iets duidelijker formuleren?' vraagt ze. 'Hoe weet de kijker precies wat hij nu moet doen?'

Wat op het eerste gezicht een les techniek lijkt, draait minstens evenveel om taal. De leerlingen verwerven vakinhoudelijke expertise én de taal om die kennis over te dragen. Taal en techniek zijn hier onlosmakelijk met elkaar verweven. Dit toont meteen de werkelijke rol van taal in het secundair onderwijs: het is geen losstaand vak, maar de fundamentele motor achter elk leerproces.

1.1 TAAL ALS MOTOR VOOR LEREN

Het secundair onderwijs markeert een periode van intense transformatie. Jongeren bouwen in deze jaren volop aan hun identiteit, ontdekken hun passies en maken keuzes die hun toekomst vormgeven. Tegelijk verruimt hun leefwereld en ontwikkelen ze steeds sterkere abstracte denkvaardigheden. De school daagt hen uit om de wereld met een scherpere blik te bekijken. Ze leren historische bronnen ontrafelen, wetenschappelijke wetmatigheden verklaren, technische problemen oplossen en maatschappelijke debatten kritisch wegen. Stap voor stap groeien ze zo uit tot zelfstandige, kritische burgers die hun plek opeisen in een complexe samenleving.

Kwaliteitsvol secundair onderwijs ondersteunt die brede ontwikkeling. Het biedt elke leerling maximale kansen om talenten te ontplooiën, ongeacht de studierichting of achtergrond. Maar hoe complexer de leerinhouden worden, hoe duidelijker één ding wordt: die hele ontwikkeling staat of valt met taal.

Taal is de absolute motor van het leren. Denken, begrijpen en communiceren gebeuren via taal. Leerlingen verwerven nieuwe inzichten door te luisteren naar de uitleg van de leraar, vakteksten te analyseren, de juiste vragen te stellen en met elkaar te discussiëren. Wat ze hebben geleerd, bewijzen ze door argumenten te formuleren, verslagen te schrijven en presentaties te geven. Of het nu gaat om geschiedenis, wiskunde, economie of techniek: in elk vak moeten leerlingen de leerstof verwerken én de specifieke taal leren waarmee die kennis wordt opgebouwd. Taalontwikkeling en kennisopbouw zijn dan ook twee kanten van dezelfde medaille: wie een rijke taal beheerst, verwerft makkelijker diepe kennis. En wie diepe kennis opbouwt, ontwikkelt een rijker taalgebruik.

Die centrale rol van taal in leren kent drie dimensies. Leerlingen leren taal wanneer ze nieuwe woorden en structuren verwerven om de wereld te benoemen: dit is het *leren van een taal*. Maar leerlingen *leren* ook *via taal* wanneer ze die taal gebruiken als instrument om andere vakinhouden te begrijpen. En ze *leren over taal* wanneer ze expliciet reflecteren op de werking van taal en communicatiestrategieën.

NICE TO KNOW

LEREN VAN, VIA EN OVER TAAL

Leren van taal: van jongs af aan leren kinderen taal gebruiken om de wereld om zich heen te begrijpen en te benoemen. Ze leren dat je je *trots* kan voelen, dat een historisch begrip zoals *democratie* verwijst naar een bepaald idee en dat je met bepaalde constructies (*omdat, daardoor, enerzijds ... anderzijds ...*) verbanden kan leggen tussen ideeën. Met elk nieuw woord dat ze leren, breidt hun kijk op de wereld uit. Als je een andere taal leert, ontdek je vaak nieuwe woorden voor dezelfde begrippen, maar soms ook nieuwe manieren om naar de werkelijkheid te kijken. Taal ontsluit in die zin de wereld en het is ons belangrijkste communicatiemiddel. Jongeren leren taal door ermee bezig te zijn, door te luisteren, te lezen, te spreken en te schrijven. Dat vormt de basis om zich uit te drukken en deel te nemen aan de samenleving.

Leren via taal: we gebruiken taal ook als een middel om andere dingen te

leren. Via taal ontdekken we bijvoorbeeld hoe fotosynthese werkt of hoe we, dankzij de uitleg van de leraar, de mediaan kunnen berekenen. Taal is daarbij het instrument waarmee we nieuwe kennis verwerven en betekenis geven aan wat we leren. Omdat Nederlands de instructietaal op school is, gebeurt leren via taal niet alleen in het schoolvak Nederlands, maar in alle vakken. Elke leraar speelt daarom een belangrijke rol in het ondersteunen van dat leren via taal.

Leren over taal: we leren bij over taal door in te zoomen op specifieke talige doelen en leerinhouden, bijvoorbeeld op strategieën, op literatuur, op de betekenisverbreding van woorden, op principes van zinsleer... Leren over taal krijgt vooral een plaats binnen het schoolvak Nederlands. Die expliciete focus helpt leerlingen beter begrijpen hoe taal werkt, zodat ze taal bewuster en doelgerichter kunnen gebruiken in uiteenlopende contexten.

Binnen dit raderwerk speel jij als (toekomstige) leraar Nederlands een unieke rol. Jij bent vanaf dag één de specialist, de taalexpert. Jij begeleidt leerlingen doelgericht in het leren van, via en over taal. Je reikt hun de lees-, schrijf-, luister- en spreekstrategieën aan die ze nodig hebben. Je leert hen kritisch omgaan met diverse bronnen, genieten van literatuur en hun eigen stem vinden in het maatschappelijke debat. Daarmee leg jij mee het onmisbare fundament voor hun succes, op school en ver daarbuiten.

Maar taalontwikkeling stopt niet aan de deur van het klaslokaal Nederlands. Integendeel: taal is overal, de hele dag door. Zodra een leerling een historische bron analyseert, een natuurwetenschappelijk verslag opstelt of een economische grafiek interpreteert, is die leerling met taal bezig.

Dat maakt taal tot een gedeelde verantwoordelijkheid van de hele school. Elke leraar moet dan ook een taalbewuste leraar zijn. Dat betekent niet dat in elk vak een taalles gegeven moet worden. Of dat de leraar wiskunde of biologie plots spelfouten moet gaan afstraffen of aan zinsontleding moet gaan doen. Wel betekent het dat elke leraar inziet dat zijn of haar vak verpakt zit in taal en dat je bewust en doelgericht moet omgaan met de drempels én kansen die hiermee gepaard gaan.

Want juist in het secundair onderwijs, waar leerinhouden complexer worden, vormt de abstracte taal vaak een struikelblok. Leerlingen botsen op specifieke vaktaal (denk aan historische termen zoals 'feodaliteit') maar ook op algemene schooltaal (zoals 'synthese' of 'analyseren'). Zonder actieve ondersteuning dreigen leerlingen af te haken, simpelweg omdat ze de code van het vak niet kunnen ontcijferen. En daarom is het belangrijk dat elke leraar de taalontwikkelingskansen in het eigen vak herkent en doelgericht benut. Denk aan het expliciet aanbrengen van vaktaal, het ondersteunen van tekstbegrip of het stimuleren van inhoudelijke interactie over vakgerelateerde topics.

Maar meer nog dan het bewust en doelgericht omgaan met talige drempels bieden zaak- en praktijkvakken vooral talloze kansen om geïntegreerd aan taal te werken én om leerlingen in een rijke, betekenisvolle context de vereiste vak- en schooltaal aan te bieden. Denk aan de leraar Nederlands die teksten uit de zaakvakken gebruikt om strategieën in te oefenen, terwijl de vakleraar diezelfde strategieën en criteria verder toepast in de eigen les. Of nog een stapje verder: de leraar Nederlands die samen met de vakleraar vakoverstijgende projecten opzet, waarin taal- en vakdoelen naadloos in elkaar overlopen.

Klinkt dit nog wat abstract? We maken dit verder concreet in het verhaal van leraar Nederlands Heleen en vakleraar techniek Koen. Je zal ontdekken hoe

zij niet zozeer inzetten op krachtig taalonderwijs, maar wel op taalkrachtig onderwijs, de hele dag door.

1.2 VAN KRACHTIG TAALONDERWIJS NAAR TAALKRACHTIG ONDERWIJS: GEÏNTEGREERD WERKEN AAN TAAL

IN DE PRAKTIJK

FABRIKK ELEKTRIEK

Hoe ontstaat een kortsluiting? Welk gereedschap heeft een elektricien allemaal nodig? Wat is het verschil tussen een enkelpolige en een dubbelpolige schakeling? Op deze vragen geven de leerlingen van het derde en het vierde jaar elektrotechnieken een antwoord in instructiefilmpjes over basisschakelingen. Die filmpjes maken ze in een vakoverschrijdend project voor de vakken Nederlands en elektriciteit, en ze worden later gebruikt voor toekomstige leerlingen elektriciteit.

Samen met de leraar elektriciteit Koen bepalen de leerlingen welk duo welke basisschakeling zal uitleggen. Ze krijgen de tijd om zich te specialiseren in het uitleggen en het uitvoeren van die schakeling. In hun naslagwerk elektriciteit zoeken ze informatie en de bijbehorende pictogrammen op.

In het vak Nederlands bij Heleen krijgen de leerlingen eerst meer informatie over een goede instructie. Vervolgens vertalen ze hun basisschakeling naar een goede instructie en verwerken ze die in een scenario voor

een filmpje. Tegelijk werken ze aan schooltaal die in veel vakken terugkomt: stappen verwoorden, precies formuleren en criteriagericht bijsturen.

Tijdens een aantal projectvoormiddagen krijgen de duo's persoonlijke begeleiding van Koen en Heleen en werken ze intensief aan hun filmpjes. Ze schrijven een aantrekkelijke inleiding, testen hun schakelingen uit en leggen de laatste hand aan hun scenario. Het sluitstuk van het project is een volledige dag opname van de filmpjes voor een echt *green screen*.

De leerlingen bekijken samen de afgewerkte filmpjes en geven feedback aan elkaar. Elke leraar beoordeelt zijn vakgebied. Was de inhoud van de filmpjes correct? Werd de schakeling juist gemaakt? Dat evalueert Koen. Hoe de instructie opgesteld is en hoe de leerling de instructie uitlegt, dat wordt door Heleen geëvalueerd. Samen overleggen de leerkrachten over de inzet en de attitude van de leerlingen.

Benieuwd naar het resultaat? Je kan de filmpjes bekijken op elektro.htisa.be.

De kracht van geïntegreerd werken

Het project van Heleen en Koen laat zien dat er in het secundair onderwijs veel meer taalleerkansen schuilgaan dan enkel in de les Nederlands. Om een kwaliteitsvol instructiefilmpje te maken, moeten de leerlingen niet alleen de technische inhoud van hun schakeling beheersen, maar die kennis ook helder, nauwkeurig en gestructureerd kunnen verwoorden. Ze gebruiken taal om te leren én leren tegelijk taal gebruiken om anderen iets bij te brengen.

Wat hierbij opvalt, is dat de taalactiviteiten niet losstaan van de vakinhouden. De begrippen, instructies en gesprekken vloeien rechtstreeks voort uit de praktijk van het vak elektriciteit. Begrippen zoals *enkelpolige schakeling*, *kortsluiting* of *dubbelpolige schakelaar* krijgen betekenis doordat leerlingen ermee aan de slag gaan in een concrete opdracht. Tegelijk oefenen ze algemene schooltaal die ook in andere vakken belangrijk is, zoals stappen beschrijven, verklaren, samenvatten, argumenteren en feedback geven. De context geeft leerlingen dus niet alleen iets om over te spreken en te schrijven, maar ondersteunt ook hun begrip van zowel taal als vakinhoud.

Net daarin schuilt de kracht van geïntegreerd werken. Zaak- en praktijkvakken bieden een rijke, betekenisvolle context waarin taal een duidelijke functie krijgt. In het atelier van Koen praten leerlingen niet over taal om de taal zelf, maar gebruiken ze taal om een reëel probleem op te lossen en een concreet product te realiseren. Omdat de instructiefilmpjes later gebruikt zullen worden door nieuwe leerlingen, ervaren ze bovendien een echte noodzaak én motivatie om helder te communiceren. De behoefte aan correcte vaktaal, precieze instructies en begrijpelijke uitleg ontstaat niet omdat de leraar dat vraagt, maar omdat de opdracht daarom vraagt.

Transfers realiseren over de vakken heen

Bovendien overstijgt het project de grenzen van afzonderlijke vakken. Heleen gebruikt haar expertise als leraar Nederlands om leerlingen te ondersteunen bij het opbouwen van een heldere instructie, terwijl Koen hen begeleidt in het correct uitvoeren en verklaren van de schakeling. Wat leerlingen leren in het ene vak, krijgt meteen betekenis in het andere. De technische kennis en de vakteksten uit de les elektriciteit vormen de inhoud voor het taalonderwijs van Heleen. Omgekeerd nemen de leerlingen de spreek- en schrijfstrategieën die ze in de les Nederlands verwerven opnieuw mee naar het atelier wanneer ze hun scenario schrijven, hun filmpje opnemen en elkaar feedback geven.

Deze wederzijdse transfers vormen de kern van geïntegreerd werken aan taal. De les Nederlands blijft de plaats waar leerlingen expliciet werken aan taalvaardigheid, taalbeschouwing en communicatiestrategieën. Maar die vaardigheden komen pas echt tot leven wanneer leerlingen ze kunnen inzetten in betekenisvolle situaties buiten het taalvak. Omgekeerd bieden zaak- en praktijkvakken rijke contexten waarin nieuwe woorden, begrippen en taalstructuren een concrete betekenis krijgen. Zo versterken taal- en vakleraren elkaar voortdurend.

Opvallend is ook dat de verantwoordelijkheid voor taalontwikkeling hier gedeeld wordt. Koen en Heleen coachen de leerlingen vanuit hun eigen expertise en hanteren gemeenschappelijke verwachtingen rond heldere communicatie. De leerlingen ervaren daardoor dat taal niet enkel belangrijk is in de les Nederlands, maar in elk vak waarin ze kennis moeten verwerven, verwerken en delen. Helder taal loont overal.

Wanneer scholen voluit inzetten op het realiseren van zulke verbindingen, groeit krachtig taalonderwijs uit tot taalkrachtig onderwijs. Taal wordt dan niet alleen een doel op zich, maar ook een motor voor leren in alle vakken. Leerlingen bouwen tegelijkertijd kennis, vaardigheden en taalcompetentie op, terwijl leraren vanuit hun eigen expertise samenwerken aan dezelfde brede onderwijsopdracht.

Overal liggen taalleerkansen

Het project van Heleen en Koen is slechts één voorbeeld van hoe geïntegreerd werken aan taal eruit kan zien. Zulke vakoverstijgende projecten maken de verbinding tussen taal- en vakdoelen bijzonder zichtbaar, maar vormen zeker niet de enige mogelijkheid. Ook binnen de les Nederlands zelf kunnen leerlingen taalvaardigheden geïntegreerd ontwikkelen, bijvoorbeeld door lezen, schrijven, spreken en luisteren met elkaar te verbinden. Daarnaast ontstaan er elke dag kansen om bruggen te slaan tussen de taalles en andere vakken: wanneer leerlingen leesstrategieën uit de les Nederlands toepassen in geschiedenis, wanneer ze een verslag schrijven voor wetenschappen of wanneer een vakleraar expliciet aandacht besteedt aan vaktaal en taalsteun.

Geïntegreerd werken aan taal kent dus vele vormen en kan zich afspelen binnen een vak, tussen vakken, binnen een klas, een graad of zelfs op het niveau van de hele school. Die kansen worden echter niet altijd vanzelf benut. Ze vragen om bewuste keuzes van leraren en schoolteams, en om een gedeelde visie op taal als motor van leren. Wat al deze vormen gemeen hebben, is de overtuiging dat taalontwikkeling niet beperkt blijft tot één les of één leraar, maar een gedeelde opdracht is die zich doorheen de volledige schooldag ontvouwt. We komen hierop terug in hoofdstuk 3 van dit deel, *Schoolbreed werken aan taalcompetentie via taalbeleid*.

Geïntegreerd werken aan taal kan vele vormen aannemen. Welke vormen van geïntegreerd werken aan taal herken jij uit je eigen school- of stagepraktijk? En zie je ook waarin die vormen precies van elkaar verschillen? In hoofdstuk 3 van dit deel concretiseren we hoe je geïntegreerd werken aan taal kan opbouwen door te schuiven op een aantal assen.

1.3 **TAALKRACHTIG ONDERWIJS: WERKEN AAN
TAALCOMPETENTIE, DE HELE DAG DOOR**

Taalkrachtig onderwijs, de hele dag door dus. Enkel op die manier kan je de taalcompetentie van je leerlingen stapsgewijs opbouwen en versterken. Maar wat bedoelen we nu precies met **taalcompetentie**¹? Taalcompetentie staat voor de **talige kennis, vaardigheden en attitudes** die je nodig hebt om gesproken en geschreven teksten te begrijpen en te gebruiken. Je zet taalcompetentie in om volwaardig deel te nemen aan de maatschappij. Anders geformuleerd: leerlingen zijn taalcompetent als ze talige kennis, vaardigheden en attitudes geïntegreerd kunnen inzetten om doelen te halen die voor hen belangrijk en relevant zijn. In het kadertje hieronder maken we dat concreet.

NEED TO KNOW

TAALCOMPETENTIE: KENNIS, VAARDIGHEDEN EN ATTITUDES

Taalkennis verwijst naar wat je bewust en onbewust weet over allerlei aspecten van taal, taalgebruik en taalsysteem. Die kennis heb je nodig om je taalgebruik af te stemmen op je doel, je publiek en de context. Zo leren de leerlingen van Heleen hoe een heldere instructie is opgebouwd, welke verbindingswoorden daarbij helpen en hoe ze vaktermen correct kunnen gebruiken in hun instructie-filmpje.

Talige vaardigheden verwijzen naar de talige handelingen die je kan uitvoeren: lezen, luisteren, schrijven, spreken en gesprekken voeren. Taalvaardig zijn betekent dat je in staat bent om die handelingen uit te voeren. Dat zien we wanneer de leerlingen technische informatie opzoeken in hun naslagwerk, samen hun scenario uitschrijven, hun instructie mondeling toelichten voor de camera en elkaar feedback geven op de afgewerkte filmpjes.

Attitudes zeggen iets over de houding, motivatie en het zelfvertrouwen waarmee je taal gebruikt. Zo merken sommige leerlingen tijdens het project dat het niet vanzelfsprekend is om technische kennis helder uit te leggen

aan anderen. Door samen te oefenen, feedback te krijgen en hun filmpje uiteindelijk voor een echt publiek te maken, groeit hun vertrouwen om taal doelgericht en functioneel in te zetten.

Talige kennis, vaardigheden en attitudes zijn geen afzonderlijke elementen. Integendeel: hun onderlinge **samenhang** is van groot belang. Taalkrachtig onderwijs houdt daar rekening mee en zorgt ervoor dat leerlingen kennis, vaardigheden en attitudes geïntegreerd ontwikkelen.

In dit boek reiken we je zeven didactische principes aan om een dergelijke taalkrachtige en geïntegreerde aanpak te realiseren in je dagdagelijkse klaspraktijk. Die principes, die we in het volgende hoofdstuk uitgebreid zullen toelichten, vormen de ruggengraat van het boek. En zoals ondertussen meermaals aangegeven, spreken we hier bewust over ‘taalkrachtig onderwijs’. Zo rekenen we dan ook niet alleen leraren Nederlands tot de lezers van dit boek, maar net zo goed alle vakleraren.

1 Het concept ‘taalcompetentie’ werd geïntroduceerd in de visietekst *Iedereen taalcompetent* van de Taalunie. Deze tekst stelt dat het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw in de eerste plaats moet werken aan de ontwikkeling van taalcompetentie.

2. Zeven didactische principes voor taalkrachtig onderwijs

In dit hoofdstuk introduceren we zeven didactische principes voor taalkrachtig onderwijs. Het zijn concrete handvatten om leerlingen in het secundair onderwijs voortdurend kansen te bieden om hun taalcompetentie te versterken en om kennis te verwerven, te verwerken en te delen via taal.

Zoals je in hoofdstuk 1 las, is taal, zeker in het secundair onderwijs, de motor van leren. Leerlingen hebben taal nodig om vakinhouden te begrijpen, om verbanden te leggen, om kritisch te denken en om hun inzichten te verwoorden. Dat gebeurt niet alleen in de les Nederlands, maar in alle vakken, de hele dag door. Taalkrachtig onderwijs betekent dan ook dat elke leraar bewust en doelgericht omgaat met de talige kansen die in elke leeractiviteit verborgen zitten.

De zeven principes die we in dit hoofdstuk voorstellen, komen niet uit de lucht vallen. Ze zijn gebaseerd op onderzoek naar hoe leerlingen taal leren. In dit hoofdstuk focussen we vooral op wat die inzichten betekenen voor de klaspraktijk. In hoofdstuk 4 van dit deel gaan we dieper in op de theoretische fundamenten. De principes vormen, zoals eerder aangegeven, de rode draad van dit boek.

Hierna bespreken we de zeven principes één voor één. De volgorde waarin we dat doen, is niet toevallig: de principes bouwen inhoudelijk op elkaar voort. Tegelijk zul je merken dat ze sterk met elkaar samenhangen en elkaar gedeel-

telijk overlappen. Dat betekent dat je ze niet los van elkaar kan toepassen. Taalkrachtig onderwijs ontstaat pas wanneer je meerdere principes tegelijk realiseert in betekenisvolle leeractiviteiten.

Het is dus niet de bedoeling dat je deze principes leest als een afvinklijst. Een losse activiteit die aan één principe voldoet, of een sporadische 'taalkrachtige les', volstaat niet. Het gaat om een samenhangende didactische aanpak die zich doorheen je volledige onderwijspraktijk ontvouwt.

We vatten de principes hier al kort samen.

Taalkrachtig onderwijs...

- stimuleert een positief-talige grondhouding;
- is functioneel;
- is contextrijk;
- is (inter)actief;
- geeft ondersteuning;
- heeft aandacht voor impliciet én expliciet leren;
- biedt kansen tot reflectie.

talige
grondhouding

functioneel

contextrijk

(inter)actief

ondersteuning

impliciet en
expliciet leren

kansen tot
reflectie

NEED TO KNOW

VAN KIND NAAR TIENER: DEZELFDE PRINCIPES, ANDERE ACCENTEN

De zeven principes van taalkrachtig onderwijs gelden niet alleen in het secundair onderwijs. Leerlingen maken er al kennis mee in de lagere school. Taalkrachtig onderwijs bouwt dus voort als een doorlopende leerlijn, zodat leerlingen hun taalcompetentie jaar na jaar verder kunnen ontwikkelen.

De principes blijven dezelfde, maar hun invulling verandert naarmate leerlingen ouder worden. De overgang naar het secundair onderwijs gaat immers gepaard met ingrijpende veranderingen. Tieners ontwikkelen zich sterk op cognitief, sociaal en emotioneel vlak. Hun leefwereld verruimt, hun behoefte aan autonomie groeit en ze worden kritischer voor zichzelf, voor anderen en voor de samenleving om hen heen.

Ook hun manier van leren verandert. Tieners kunnen steeds abstracter denken, redeneren en argumenteren. Tegelijk blijven ze sterk gericht op het hier-en-nu en op wat voor hen betekenisvol is. Vragen als *‘Waarom moeten we dit leren?’* zijn dan ook nooit ver weg. Betrokkenheid, relevantie en een duidelijk doel zijn daarom cruciale voorwaarden voor krachtig leren.

Daarnaast maakt ook hun taalontwikkeling een belangrijke sprong. Hun woordenschat breidt uit, hun taalgebruik wordt complexer en ze leren omgaan met steeds abstractere vaktaal en schooltaal. Om die ontwikkeling te ondersteunen, vragen de zeven principes in het secundair onderwijs soms andere accenten dan in het lager onderwijs.

In wat volgt, laten we zien hoe je die principes kan invullen vanuit de leefwereld, de ontwikkelingsfase en de leeruitdagingen van tieners. Net daarom bouwen we de betekenis van de principes stelselmatig op vanuit twee lesvoorbeelden uit het secundair onderwijs, waarvan je het eerste voorbeeld al leerde kennen in het hoofdstuk hiervoor. We kozen voor twee verschillende lessen, een met louter doelen Nederlands en een met zowel taaldoelen als vakdoelen. Zo willen we tonen dat een krachtige didactiek Nederlands zich niet beperkt tot alleen maar taallessen, maar verweven zit in het leren van alle vakken.

Om een zo gevarieerd mogelijk beeld te schetsen van hoe je de zeven principes in samenhang met elkaar kan realiseren, komen in het tweede deel van dit handboek nog heel wat andere praktijkverhalen aan bod: in sommige voorbeelden staan alleen talige doelstellingen centraal, in andere voorbeelden zitten doelstellingen van meerdere vakken vervat. Je zult de zeven principes van taalkrachtig onderwijs dus veelvuldig aan het werk zien.

Bedenk tijdens het lezen hoe je, vertrekkend van de zeven principes, rekening kan houden met de verschillen tussen leerlingen in je klas. We komen daarop terug aan het einde van het hoofdstuk.

Lees het praktijkverhaal ‘Fabrikk elektriek’ uit hoofdstuk 1 nog eens na. Wat werkt volgens jou goed in de aanpak van Heleen en Koen? Hoe stimuleren zij de taalcompetentie van hun leerlingen?

Het tweede voorbeeld is een les van Vanessa De Cock, leraar Nederlands, aan de tweedejaarsleerlingen (a-stroom) in de Middenschool van Geraardsbergen. Haar leerlingen leren elkaars poëtische teksten te evalueren via Google Classroom.

Wat werkt volgens jou goed in de aanpak van Vanessa? Hoe stimuleert zij de taalcompetentie van haar leerlingen?

IN DE PRAKTIJK

INSTAGRAMPOËZIE

Op de school van Vanessa werkt het hele team samen rond de Poëzieweek. Elke leraar gaat op zoek naar een gedicht dat aansluit bij zijn vak en doet er iets kleins rond in zijn lessen. De leerlingen van de school krijgen dus heel wat kansen om kennis te maken met poëzie en te ervaren hoe uiteenlopend poëzie kan zijn. In de les van Vanessa gaan ze nog een stapje verder en krijgen ze de opdracht om een gedicht te zoeken dat hen aanspreekt. Dat mogen ze zowel online als in een dichtbundel doen. Daarna zoeken ze een bijpassende foto. Het gedicht en de foto verwerken ze in eerste instantie via een template van het programma Canva tot een Instagrampost, met een wervend onderschrift en twee passende hashtags. Daarnaast maken ze een tweede post over het gedicht voor de schoolblog, zodat ze later ook de stijlverschillen tussen beide media kunnen bespreken.

Om de leerlingen maximaal te laten samenwerken en te laten reageren op elkaars posts, werkt Vanessa met Google Classroom: hierop posten de leerlingen hun afgewerkte creaties. Zelf plaatst ze hierin zowel een stappenplan als een rubric met criteria waaraan de posts van de leerlingen

moeten voldoen. Op die manier kunnen leerlingen gericht aan hun eigen posts werken, maar kunnen ze achteraf ook op de posts van de andere leerlingen feedback geven via een reactie op de post.

Terwijl de leerlingen bezig zijn, ondersteunt Vanessa hen door op te volgen hoe het gaat en door hen via denkstimulerende vragen uit te dagen: 'Wat spreekt jou zo sterk aan in dit gedicht?'; 'Hoe zou je zelf reageren als je deze post tegenkwam op Instagram?'. Ze geeft ook zelf persoonlijke feedback op elke post aan de hand van de rubric die ze samen opstelden. Wanneer de resultaten en feedback worden gecommuniceerd, vullen de leerlingen een Google Form in, waarin ze aangeven wat ze geleerd hebben en hoe ze het de volgende keer (anders) zullen aanpakken.

Via Google Classroom kan Vanessa heel vlot de hele feedbackcyclus integreren. Ze volgt diezelfde structuur ook voor andere opdrachten. Daardoor leren de leerlingen er ook vlot mee werken. Deze manier van werken is gebruiksvriendelijk en doelgericht. Zowel Vanessa als de leerlingen kunnen op een heel vlotte manier het hele proces volgen en de groei van de leerlingen in kaart brengen.

Wat vind je sterk aan de lessen van Heleen, Koen en Vanessa? Lees de uitleg bij elk principe hierna en vergelijk met je eigen ideeën over de lessen.

2.1 TAALKRACHTIG ONDERWIJS STIMULEERT EEN POSITIEF-TALIGE GRONDHOUDING

In hoofdstuk 4 van dit deel zal je lezen dat taalleren verschillende processen in de hersenen aanspreekt. Taalleren is niet alleen een *cognitief* proces, het is ook *motivatieel*: leerlingen moeten taal niet alleen **kunnen**, maar ook **durven** en **willen** leren. Daarom benadrukt het eerste principe van taalkrachtig onderwijs het belang van het stimuleren van een **positief-talige grondhouding** bij je leerlingen. Dat betekent dat je een leeromgeving creëert waarin leerlingen niet alleen taal aangereikt krijgen, maar ook *zin* én *durf* ontwikkelen om actief met taal aan de slag te gaan.

- Met 'zin' bedoelen we dat leerlingen vanuit de eigen interesses en motivatie taal willen ontdekken en dat ze zelfvertrouwen ontwikkelen rond de eigen taalcompetentie. Ze ervaren dat taal hen helpt om vakinhouden te begrijpen, om ideeën helder te formuleren en om iets te bereiken.
- 'Durf' verwijst naar het vertrouwen en de veiligheid om met taal te willen experimenteren – door zich mondeling of schriftelijk uit te drukken, vragen te stellen, een standpunt in te nemen of een creatieve tekst te schrijven, ook als dat nog met haperingen of fouten gepaard gaat.

Door aan zin en durf voor taalleren te werken verhoog je tegelijk het gevoel van **Autonomie**, **verbondenheid** en **Competentie** (ABC) – drie basisvoorwaarden voor duurzame motivatie. In hoofdstuk 4 van deel 1 lees je welke rol motivatie speelt bij taalleren, maar in dit hoofdstuk herken je het belang van motivatie dus alvast bij dit principe.

Als je verder leest, ontdek je bij welke principes motivatie nog een rol speelt. Hoe zet jij in op de motivatie van je leerlingen?

In het secundair onderwijs zijn zin én durf bijzonder belangrijk. Naarmate leerinhouden complexer worden, nemen ook de talige uitdagingen toe. Leerlingen worden geconfronteerd met abstracte begrippen, vakspecifieke terminologie en meer formele taalregisters. Tegelijk worden ze kritischer voor zichzelf en

gevoeliger voor het oordeel van anderen. Net daarom is het essentieel dat leerlingen zich voldoende competent, gemotiveerd en veilig voelen om taal actief te blijven gebruiken. Bovendien versterkt dat ook hun openheid tegenover talige diversiteit, zowel in het Nederlands als in andere talen.

2.1.1 Zin én durf stimuleren

Een positief-talige grondhouding stimuleer je door een leeromgeving te creëren die tegelijk uitdagend, betekenisvol en veilig is. In zo'n omgeving krijgen leerlingen zin om taal te gebruiken én uit te breiden.

Dat zien we bijvoorbeeld in het project rond instructiefilmpjes in elektrotechnieken. De leerlingen werken aan een concreet en betekenisvol eindproduct: een filmpje dat gebruikt zal worden door toekomstige leerlingen. Daardoor ervaren de leerlingen een duidelijke noodzaak om hun uitleg helder en precies te formuleren. Ze gebruiken taal niet omdat het moet, maar omdat het nodig is om hun doel te bereiken. Tegelijk krijgen ze ruimte om te oefenen en bij te sturen. Wanneer leraar Nederlands Heleen vraagt: 'Hoe weet de kijker precies wat hij nu moet doen?', daagt ze leerlingen uit om hun formulering te verfijnen. Ze ondersteunt hen zonder hun initiatief over te nemen. Dat versterkt zowel hun taalvaardigheid als hun zelfvertrouwen.

Ook in de opdracht rond Instagrampoëzie speelt motivatie een belangrijke rol. Leerlingen kiezen zelf een gedicht dat hen aanspreekt en verwerken dat in een format dat aansluit bij hun leefwereld. Door hen te laten nadenken over hoe hun boodschap overkomt op een publiek en door hen feedback te laten geven en ontvangen via Google Classroom, ervaren ze dat taal een middel is om zich uit te drukken en om met anderen in dialoog te gaan.

Als leerlingen merken dat hun inbreng telt en dat ze met taal iets kunnen bereiken, groeit hun betrokkenheid en hun motivatie, met andere woorden stimuleer je hun positief-talige grondhouding.

2.1.2 Hoge verwachtingen koesteren

Een positief-talige grondhouding stimuleren betekent ook dat je als leraar hoge, maar haalbare verwachtingen hebt ten opzichte van je leerlingen.

Leerlingen hebben nood aan leraren die in hen geloven en die ervan overtuigd zijn dat ze kunnen groeien in taal. Dat toon je door:

- te werken met rijke en uitdagende taal;
- duidelijke doelen en criteria te formuleren;
- leerlingen uit te dagen om precies, volledig en doordacht te communiceren.

Je kan hoge talige verwachtingen van je leerlingen hebben, zonder de veilige oefencontext in gevaar te brengen. Door de **gepaste ondersteuning** (een vangnet) aan te bieden, creëer je ook vertrouwen en veiligheid. Zo bied je leerlingen een veilige oefencontext én de kans op een succeservaring. Hoe je dat vangnet kan bieden, lichten we toe bij het principe *ondersteuning*.

Heleen en Koen dagen hun leerlingen uit door hén de instructiefilmpjes voor het vak elektriciteit te laten maken. Door hun dat vertrouwen te geven, voelen de leerlingen dat hun leerkrachten hoge verwachtingen koesteren, zowel inhoudelijk als qua mondelinge vaardigheden. Daardoor willen ze sterker uitblinken in de opdracht en zijn ze meer bereid om te leren uit fouten.

Hoge verwachtingen gaan op die manier hand in hand met een veilig leerklimaat. Leerlingen moeten fouten mogen maken en moeten ervaren dat fouten deel uitmaken van het leerproces. Door fouten te benaderen als kansen om bij te leren en door gerichte feedback te geven, geef je leerlingen het vertrouwen om risico's te nemen in hun taalgebruik.

2.1.3 Leerlingen al hun hulpbronnen laten inzetten

Een positief-talige grondhouding stimuleren betekent tot slot dat je leerlingen **aanmoedigt om al hun beschikbare hulpbronnen** in te zetten bij het leren.

Hulpbronnen zijn alles wat leerlingen kan helpen om een stapje verder te komen. In het secundair onderwijs gaat dat niet alleen om hun talige bagage, maar ook om hun voorkennis, interesses, ervaringen en strategieën. Als leerlingen bijvoorbeeld in een technisch project hun voorkennis uit de praktijk kunnen koppelen aan vaktaal of als ze tijdens een creatieve opdracht hun persoonlijke beleving kunnen verwoorden, verhoogt dat hun betrokkenheid en hun gevoel van competentie.

Onder andere deze hulpbronnen verdienen een plaats in het taalleerproces:

- **Persoonlijke hulpbronnen** zoals eerdere ervaringen, interesses of cultu-rele kennis. Bv. een verhuis, een familiegewoonte, interessegebieden als voetbal, mode, gamen...
- **Cognitieve of metacognitieve strategieën** zoals samenvatten, plannen of omgaan met frustratie.
- **Sociale hulpbronnen** zoals klasgenoten, leerkrachten of ouders die uitleg geven, helpen plannen of een opdracht vertalen.
- **Materiële of technologische hulpmiddelen**, zoals woordenboeken, taal-muren, pictogrammen, vertaalapps of rekenmateriaal.

Door hier bewust op in te spelen, **sluit je aan bij wie leerlingen zijn**. Je maakt (taal)leren betekenisvol: leerlingen leren taal niet omdat het ‘moet’, maar omdat het hen helpt om iets te vertellen, te vragen, te begrijpen of te verwoorden.

Ook het **meertalige repertoire** – dit zijn de eventuele andere talen die ze spreken – van leerlingen kan een hulpbron zijn bij het leren van (een nieuwe) taal. In superdiverse klassen brengen leerlingen verschillende talen en taalva-riëteiten mee. Die erkennen en functioneel inzetten, bijvoorbeeld om begrip-pen te begrijpen of om ideeën te verkennen, kan hun zelfvertrouwen en hun leerproces versterken. Ook eentalige leerlingen profiteren trouwens mee: zij leren openstaan voor diversiteit, kritisch en nieuwsgierig met taal omgaan, en de waarde van verschillende perspectieven herkennen. Zo bouw je mee aan een schoolklimaat waarin **taaldiversiteit normaal en waardevol** is.

NICE TO KNOW

TALENSENSIBILISERING

Talensensibilisering betekent dat je leerlingen in contact komen met het feit dat er allerlei talen bestaan. Het doel is niet dat ze de andere talen ook leren. Het gaat erom:

- kennis over talen te laten toene-men;
- meer zicht te krijgen op en zich beter te voelen bij hun eigen (meer) talige identiteit;

- een open attitude te ontwikkelen ten aanzien van talen en culturen;
- open te staan voor verschillende taal- en cultuurgemeenschappen.

Op die manier zet je via talensensibili-sering ook in op taalbeschouwing. Via concrete voorbeelden krijgen leerlin-gen belangrijke inzichten mee over verschillen en overeenkomsten tussen talen en hoe ze gebruikt worden.

Halina, een van de leerlingen van Vanessa die nog maar het tweede jaar in België woont, vindt het moeilijk om een onderschrift bij haar Instagrampost te schrijven. Ze oefent nog volop op schrijfvaardigheid Nederlands. Vanessa nodigt haar uit om een onderschrift te bedenken in haar eigen thuistaal. Ze laat haar aan een klasgenoot uitleggen wat haar onderschrift betekent en samen zorgt het duo voor een geschikte vertaling naar het Nederlands. Daarnaast motiveert Vanessa haar leerlingen om hun meertaligheid in te zetten: ze stimuleert hen om hashtags toe te voegen in andere talen die ze kennen of in typische jongerentaal. Tegelijk leren ze dat ze dit soort woorden niet in elke context kunnen gebruiken, zoals bijvoorbeeld in de schoolblog.

Kortom, door leerlingen al hun hulpbronnen te laten inzetten, geef je hen het signaal: *wat jij meebrengt, doet ertoe*. Dat versterkt niet alleen hun motivatie, maar ook hun identiteit als lerende en als taalgebruiker. Het is geen extraatje, maar een krachtige hefboom voor taalontwikkeling.

TAALKRACHTIG ONDERWIJS STIMULEERT EEN POSITIEF-TALIGE GRONDHOUDING

Definitie	Een positief-talige grondhouding stimuleren bij leerlingen vormt de basis van taalkrachtig onderwijs. Je doet het door zin en durf voor taalleren te stimuleren, hoge verwachtingen te koesteren ten opzichte van het taallearpotentieel van leerlingen en leerlingen al hun hulpbronnen, waaronder hun volledige talige repertoire, te laten inzetten.
Voorbeeld	Koen en Heleen dagen hun leerlingen uit door henzelf instructiefilmpjes voor het vak elektriciteit te laten maken (durf). Ze zorgen daarbij voor de nodige oefenkansen, wat bijdraagt aan de veiligheid van de leerlingen (zin). Ook Vanessa stimuleert een positief-talige grondhouding bij haar leerlingen door hen een complexe (talige) opdracht te geven (durf), waarbij ze zelf keuzes mogen maken (zin) en de thuistaal van haar leerlingen een plaats te geven.
Kijkwijzer	– Maak je ruimte voor je leerlingen om vanuit hun interesses en motivatie taal te ontdekken? Krijgen ze kansen om zelfvertrouwen op te bouwen op het vlak van taal? – Moedig je je leerlingen aan om te experimenteren met taal, ook als dat fouten oplevert? – Vertonen de leerlingen voldoende spreek- en schrijfdurf? – Laat je leerlingen thuistalen en andere talen inzetten als hulpbron voor leren? Geef je de thuisomgeving van leerlingen een plaats in de klas en op school? – Geloof je in het taallearpotentieel van alle leerlingen? Toon je dat door je leerlingen talig uit te dagen en voor iedereen hoge verwachtingen te koesteren?

2.2 TAALKRACHTIG ONDERWIJS IS CONTEXTRIJK

In hoofdstuk 1 van dit deel lichtten we al toe dat taal de motor is van leren. Leerlingen bouwen kennis op via taal, maar begrijpen en onthouden taal ook beter als die ingebed is in een betekenisvolle context. Daarom is contextrijk werken een belangrijk principe van taalkrachtig onderwijs.

Een leerling die het begrip *kortsluiting* tegenkomt zonder concrete ervaring of toepassing, zal het moeilijk kunnen plaatsen. Maar wanneer datzelfde begrip opduikt in een opdracht waarin leerlingen zelf een schakeling bouwen en uitleggen, krijgt het betekenis. Context maakt abstracte taal tastbaar, verbindt nieuwe taal aan voorkennis en werkt motiverend.

Contextrijk onderwijs vertrekt daarom van de leefwereld, interesses en ervaringen van de leerlingen en gebruikt die als vertrekpunt om nieuwe kennis en taal op te bouwen. Je daagt leerlingen uit om hun blik op de wereld te verruimen, en biedt daarbij betekenisvolle taal aan die ze kunnen begrijpen, gebruiken én verder uitbouwen. Met andere woorden: je haakt aan bij de **voorkennis** en **interesses** van de leerlingen om er doelgericht **nieuwe (talige) kennis, vaardigheden** en **attitudes** aan vast te knopen.

2.2.1 Aansluiten bij de interesses en de leefwereld en voorkennis oproepen

Taal krijgt pas écht betekenis als die ingebed is in een context die voor leerlingen iets betekent. Ook in het secundair onderwijs is het daarom belangrijk om aan te sluiten bij wat leerlingen bezighoudt. Dat betekent niet dat je uitsluitend vertrekt van hun onmiddellijke leefwereld, maar wel dat je **bruggen slaat** tussen die leefwereld en nieuwe, meer complexe inhouden. Je gebruikt met andere woorden herkenbaarheid om leerlingen naar nieuwe, abstractere taal en kennis te brengen. Inspelen op de leefwereld van je leerlingen gaat dus steeds samen met het uitbreiden van die leefwereld en het vergroten van de kennis van de wereld.

In de les van Vanessa zien we hoe die aansluiting werkt. Door leerlingen een gedicht te laten kiezen dat hen persoonlijk aanspreekt en dat te verwerken in een Instagrampost, vertrekt ze vanuit een medium en een format dat sterk leeft bij jongeren. Die herkenbaarheid verhoogt de betrokkenheid: leerlingen worden uitgenodigd om hun eigen interpretatie te formuleren en die te delen met anderen. Van daaruit ontstaat ruimte om nieuwe taal en inzichten te ontwikkelen, bijvoorbeeld rond stijl, woordkeuze en genrekenmerken.

Contextrijk werken betekent dus niet dat je enkel vertrekt van wat leerlingen al kennen, maar dat je hun voorkennis **activeert en uitbreidt**. Door vragen te stellen zoals ‘Wat spreekt jou aan in dit gedicht?’ of ‘Hoe zou iemand reageren op deze post?’, helpt Vanessa leerlingen om hun bestaande kennis en ervaringen te verbinden met nieuwe inzichten.

Ook **gemeenschappelijke voorkennis activeren én aanbieden** is een cruciale stap om contextrijk onderwijs te bieden. Hoe meer leerlingen kunnen aanknopen bij wat ze al weten, hoe gemakkelijker ze nieuwe informatie verwerken en onthouden. Voorkennis vergemakkelijkt en verduurzaamt het leren én zorgt voor meer mentale ruimte om na te denken over nieuwe kennis. Maar de verschillen in voorkennis zijn vaak groot.

NEED TO KNOW

VERSCHILLEN IN VOORKENNIS

De voorkennis die leerlingen hebben, hangt vaak sterk samen met de mogelijkheden die er zijn in hun thuiscontext. Sommige leerlingen doen regelmatig uitstappen. Ze gaan naar de bibliotheek, een museum, een pretpark... terwijl andere leerlingen alleen af en toe meegaan naar de markt. Voor die laatsten is werken rond poëzie een veel grotere kloof om te overbruggen dan voor leerlingen die regelmatig boeken meebrengen van de bib of een mooi gedicht ontdekten in een tv-programma over boeken. Net omdat de hoeveelheid voorkennis van leerlingen bepalend

kan zijn voor het kunnen oppikken van nieuwe taal binnen hetzelfde thema, is het belangrijk om er rekening mee te houden.

Een goed zicht krijgen op de talige beginsituatie (zowel wat het Nederlands betreft als eventuele andere (thuis)talen die ze spreken) van je leerlingen is belangrijk, omdat de meest kwetsbare leerlingen vaak niet alleen schooltaal, maar ook nog heel wat alledaagse taal moeten oppikken. Je kan er daarom bewust voor kiezen om bepaalde leerlingen wat meer context te bieden, zodat ze gelijk aan de start komen.

Daarom is het belangrijk om niet alleen voorkennis op te roepen, maar die ook bewust aan te vullen waar nodig.

In het project van Heleen en Koen gebeurt dat door leerlingen eerst informatie te laten opzoeken in hun naslagwerk elektriciteit. Zo bouwen ze een gedeelde basis op rond begrippen en principes. Die voorkennis vormt de noodzakelijke onderbouw om later een duidelijke en correcte instructie te kunnen formuleren. Door dat proces krijgen vaktermen zoals enkelpolige schakeling of kortsluiting niet alleen een definitie, maar ook een concrete betekenis. Leerlingen begrijpen niet alleen wat die woorden betekenen, maar ook wanneer en waarom ze die gebruiken.

Ook hier zie je hoe taal en vakinhoud elkaar versterken: leerlingen bouwen kennis op via taal en leren tegelijk de taal die nodig is om die kennis te verwoorden.

En wat dan als er leerlingen zijn die thuis een andere taal spreken en daardoor misschien een drempel ervaren? Je las hierboven al waarom het brugje maken naar de eventuele andere talen die leerlingen spreken belangrijk is om een positief-talige grondhouding te stimuleren. Maar ook voor het contextrijker maken van je activiteiten, is het zinvol: de **thuis taal** van leerlingen is immers ook een vorm van **context** en **voorkennis**. Misschien heeft een leerling het woord ‘bij’ nooit gehoord in het Nederlands, maar weet hij in het Albanees of Arabisch perfect wat het dier doet. Door ruimte te geven om kort in de eigen taal te denken of te overleggen, of door visuele of digitale ondersteuning te gebruiken (zoals een vertaalapp of tweetalige woordenlijst), help je leerlingen de brug te maken tussen wat ze al weten en wat ze op school leren. Ook dat is voorkennis oproepen.

2.2.2 Kennis van de wereld verruimen met een rijk taalaanbod

Contextrijk onderwijs blijft niet beperkt tot het aansluiten bij bestaande kennis. Het doel is ook om de **kennis- en ervaringswereld van leerlingen te verruimen**. Dat doe je door hen in contact te brengen met rijke inhouden en daarbij doelgericht taal aan te bieden. Taal en kennis zijn op die manier onlosmakelijk met elkaar verbonden. Leerlingen breiden hun kennis van de wereld uit **via taal** (zie ook ‘Leren van, via en over taal’ in hoofdstuk 1): door te *luisteren* naar een expert, een informatieve tekst te *lezen*, over iets te *spreken* of erover te *schrijven*.

In het project rond instructiefilmpjes gebeurt dat op een natuurlijke manier. Leerlingen verdiepen zich in een technische schakeling, testen die uit en vertalen hun kennis naar een instructie voor anderen. Tijdens dat proces komen ze voortdurend in aanraking met nieuwe begrippen, structuren en formuleringen. Ze leren bijvoorbeeld hoe ze stappen helder kunnen verwoorden, hoe ze vaktal correct gebruiken en hoe ze een uitleg logisch opbouwen.

Ook in de poëzie-opdracht van Vanessa wordt de wereld van leerlingen verbreed. Hoewel ze vertrekken van hun eigen interesses, komen ze in contact met uiteenlopende gedichten, stijlen en interpretaties. Door hun keuzes te verwoorden, feedback te geven en te reflecteren op de verschillen tussen een Instagrampost en een blogtekst, ontwikkelen ze niet alleen hun taalvaardigheid, maar ook hun inzicht in taalgebruik en communicatie in verschillende contexten.

De voorkennis die haar leerlingen hebben over Instagram en blogberichten wil Vanessa inzetten om mee te nemen in haar feedback-rubric. Daarom denkt ze samen met haar leerlingen na over de volgende vragen: Wat vinden mensen interessante posts? Aan welke criteria beantwoorden goede hashtags? Hoe kunnen een tekst en beelden elkaar het beste aanvullen? Hoe is een sterke blogtekst opgebouwd?

In beide praktijkvoorbeelden zien we dat context meer doet dan enkel ondersteunen: in beide gevallen ontstaat de nood aan taal **vanuit de activiteit zelf**. In het atelier van Koen gebruiken leerlingen taal omdat ze een concreet probleem moeten oplossen en een product moeten maken. In de les van Vanessa gebruiken ze taal om een persoonlijke en creatieve boodschap vorm te geven en te delen met een publiek.

Begrijpen wat kabels 'strippen' betekent en waarvoor een 'stootverbinder' dient, zal veel gemakkelijker gaan als de leerlingen de woorden niet alleen kunnen lezen in een cursus, maar ze ook kunnen horen en zien op het moment dat ze de handelingen uitvoeren of het materiaal gebruiken (visualiseren). Daarbij is het belangrijk om de nieuwe taal die je aanbiedt ook voldoende te parafraseren. Koen en Heleen laten hun leerlingen zich voorbereiden op het maken van het instructiefilmpje en reiken hun daarbij de nodige (talige) context aan. Zo kunnen ze de nieuwe taal zelf actief inzetten.

Rijke contexten creëren doe je dus niet enkel door te vertrekken van de leefwereld en interesses van leerlingen of met visuele ondersteuning, reële ervaringen en authentiek materiaal, maar ook door te zorgen voor een rijk taalaanbod en veel talige ondersteuning. Zo worden concrete ervaringen van leerlingen gekoppeld aan abstracte begrippen, wat de verwerving van schooltaal stimuleert.

TAALKRACHTIG ONDERWIJS IS CONTEXTRIJK

Definitie	Contextrijk onderwijs biedt veel en rijk taalaanbod en verbindt dat met de interesses en de leefwereld van de leerlingen, en met hun eerder opgedane ervaringen en kennis. Zo kan (abstracte school)taal verworven worden. Context geeft betekenis aan het leerproces van leerlingen en werkt motiverend.
Voorbeeld	Vanessa gebruikt sociale media om de wereld van haar leerlingen in de klas te brengen. Heleen en Koen gebruiken de rijke context van de elektriciteitsles om heel gericht te oefenen op instructies geven. Ze zorgen daarbij zelf voor het nodige taal- en materiaalaanbod.
Kijkwijzer	– Zorg je voor betekenisvolle opdrachten waarmee leerlingen hun taalcompetentie kunnen uitbreiden en verdiepen? – Houd je, waar mogelijk, rekening met de input en interesses van de leerlingen? – Roep je voorkennis op? Verbind je nieuwe kennis aan eerdere kennis en ervaringen? Bied je indien nodig voorkennis aan? – Zorg je voor een voldoende rijk (taal)aanbod dat je begrijpelijk maakt door parafrasering en visuele ondersteuning? – Krijgen leerlingen meerdere kansen om nieuwe taal op te pikken? Werk je thematisch en/of cyclisch door doelen, inhouden en activiteiten krachtig met elkaar te verbinden?

2.3 TAALKRACHTIG ONDERWIJS IS FUNCTIONEEL

Functionele lesactiviteiten zorgen voor betrokkenheid en motivatie bij leerlingen. Wanneer leerlingen taal gebruiken om een **concreet, relevant of interessant doel** te bereiken, leren leerlingen taal zonder dat dit als een zinloze of schoolse oefening aanvoelt. Ze **gebruiken taal met een authentiek doel**, en precies daardoor wordt het taalleren krachtig en betekenisvol.

Ook in het secundair onderwijs geldt dat leerlingen het meest effectief taal leren wanneer ze die **taal nodig hebben** om iets te realiseren: om een probleem op